

MILANA ČERNELIĆ

DVIJE ZADRUŽNE OBITELJI NA PODRUČJU KRIVOGA PUTA

Milana Černelić
Odsjek za etnologiju
Filozofski fakultet
HR 10000 Zagreb

UDK:392.3(497.5)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2000-04-10

U članku se usporedno prikazuju dvije zadruge s područja Krivoga Puta: *Prpić-Grgajice* iz sela Kosove Buljme i *Tomljanović-Puljiz* iz sela Podbila. Prikazana je zadružna imovina, gospodarenje, organizacija obiteljskog života i njihova dioba prema sjećanju i kazivanju njihovih posljednjih potomaka.

U završnom dijelu članka autorica upućuje na zanimljive pokazatelje postupne diobe ovih zadruga, kroz njihove specifične prijelazne oblike iz zadružne obitelji u inokosnu. Ti su pokazatelji zanimljivi i stoga što su uočeni i u Lici, te u bačkih Bunjevaca i u nekim jugoistočnim dinarskim krajevima.

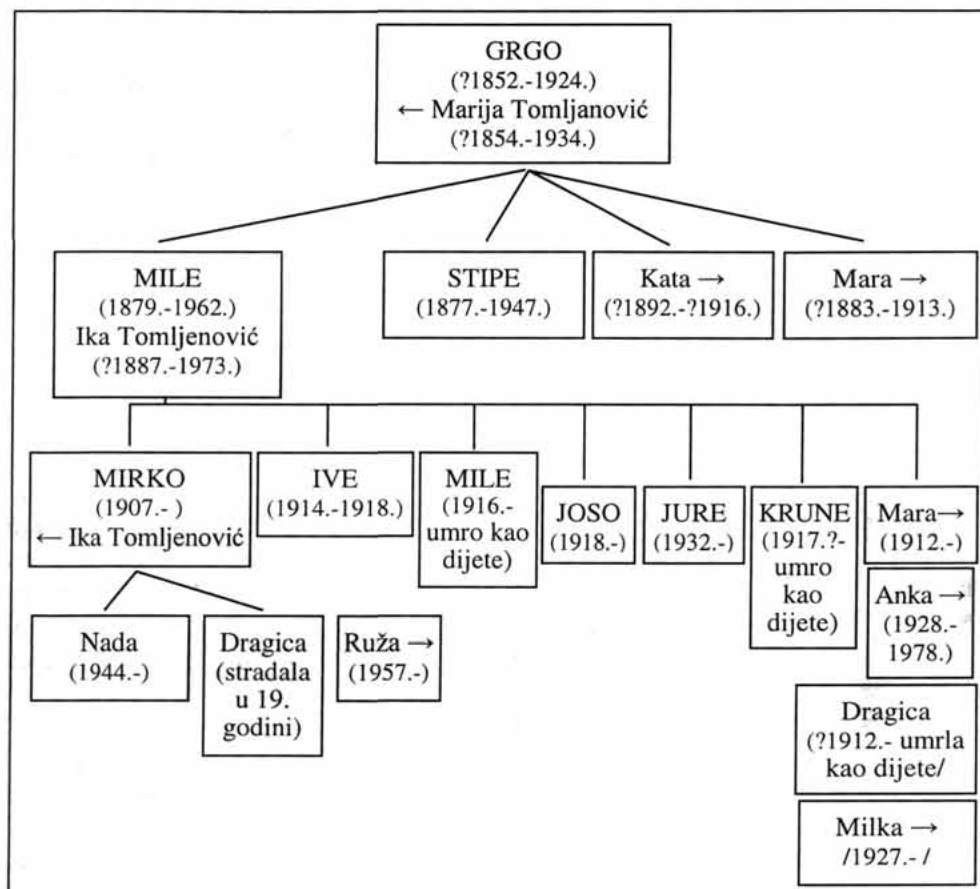
Uvod

Podatci koje sam 1981. prikupila o dvije zadružne obitelji na području Krivoga Puta, u okviru istraživačkog projekta *Seljačke obiteljske zadruge* Odsjeka za etnologiju Filozofskog fakulteta, vrlo su dragocjeni budući da je život primorskih Bunjevaca u obiteljskim zadrugama potpuna nepoznanica. Premda je već i u to vrijeme bilo poteškoća u pronalaženju kazivača koji bi o tome mogli dati podatke, ipak je bilo moguće nešto saznati o zadružnom životu među stanovništvom ovoga podneblja. Stoga sam se odlučila za usporedni prikaz dviju tom prigodom istraženih zadruga s područja Krivoga Puta: *Prpić-Grgajice* u selu Kosovoj Buljimi i *Tomljanović-Puljiz* u selu Podbilu. Iz spomenutih razloga prikupljeni podatci nisu uvijek potpuni. Osobito su manjkavi podatci o zadruzi *Tomljanović-Puljiz*, budući da kazivač Milan Tomljanović nije bio previše

zainteresiran za razgovor, a nije bilo moguće ispitati njegova brata Franu, jer je u vrijeme ispitivanja bio odsutan.

Zadruga Prpića iz Kosove Buljime nazivala se *vamilija Prpić-Grgajice*, dok su je sami zadrugari među sobom zvali *naša vamilija*. Nadimak Grgajice potječe od imena pradjeda kazivača koji se zvao Grgo. Svaka obitelj imala je svoj nadimak, jer je u selu bilo čak osam obitelji Prpića, a četiri kuće bile su u bliskome srodstvu. *Vamilija Prpić-Grgajice* nije klasičan primjer zadruge, kao što ih već odavno u ovome kraju nema. Potomak zadruge Mirko Prpić u vrijeme ispitivanja živio je u Senju.¹ Njegovo pamćenje seže do pradjeda Grge, kojega pamti samo po tome da je za 20 litara ječma kupio 20 *kosaca* zemlje (8-9 jutara), livada i oranica. Imao je samo jednoga sina, Grgu, jer je umro mlad, u četrdesetoj godini života. Majka mu se preudala u susjedno selo Vratarušu i po majci ima dva brata s kojima nije živio u zajednici. Grgo je imao 4-5 godina kad mu je umro otac, i živio je sa stricem Ilijom koji ga je odgojio u svojoj zadrugi. Ilija je živio u zajednici sa svojim bratom. Nakon ženidbe Grgo se odvojio od njih i sagradio kuću za sebe i svoju ženu. Imao je šesnaestoro djece, od kojih je samo četvero ostalo na životu, dva sina, Mile i Stipe, i dvije kćeri, Kata i Mara. Ostalu djecu Mirko ne pamti jer su ubrzo nakon rođenja umrla. Mile, Grgin sin i otac kazivača Mirka i Jose Prpića, i njegov brat Stipe osnovali su svoju *vamiliju* nakon očeve smrti. Dok je još Grgo bio živ, Mile je dosta putovao za zaradom. Za vrijeme Prvoga svjetskog rata od 1914. do 1918. bio je u Rusiji u zarobljeništvu. Nakon 1918. opet je išao na front i bio u zarobljeništvu u Italiji i Francuskoj. Zatim je od 1924. do 1925. godine, tražeći posla putovao po Srbiji, Crnoj Gori i drugdje po Kraljevini Jugoslaviji. Nakon očeve smrti više nije izbivao iz kuće jer je preuzeo gospodarenje u *vamiliji*. Stipe je kao zidar stalno putovao po Jugoslaviji, a kući je dolazio kao gost po mjesec dana. Nije slao novac u kuću jer se nije smatrao članom zadruge. Počeo je putovati vrlo mlad i nije se ženio. U zadružnoj kući imao je svoju sobu, u kojoj je spavao njegov brat Mile sa ženom kad je Stipe bio odsutan, a najčešće je bilo tako. Mirko je također već s 12 godina krenuo trbuhom za kruhom. Najprije je bio u Našicama, gdje je kuhao za brigadu 6 mjeseci. Ponovno je krenuo s 18 godina najprije po Srbiji kao naučnik kod zidara 1-2 godine, zatim po Crnoj Gori dvije godine i po Sloveniji 4-5 godina. Prije nego što je postao zidar, Mirko je izučio u Senju stolarski zanat. Time bi se bavio u kratkim intervalima kad je boravio kod kuće. Pravio je mrtvačke škrinje i djevojačke ormare od javorovine i ljeskovine. Povremeno bi s putovanja dolazio kući na mjesec-dva. 1937. došao je iz Slovenije i stavio si *žrvanj za vrat* (oženio se).

¹ Mirko Prpić bio je glavni kazivač, a u ispitivanju su sudjelovali još i njegova žena Ika i brat Joso.

← ušla u zadrugu
→ izašla iz zadruge

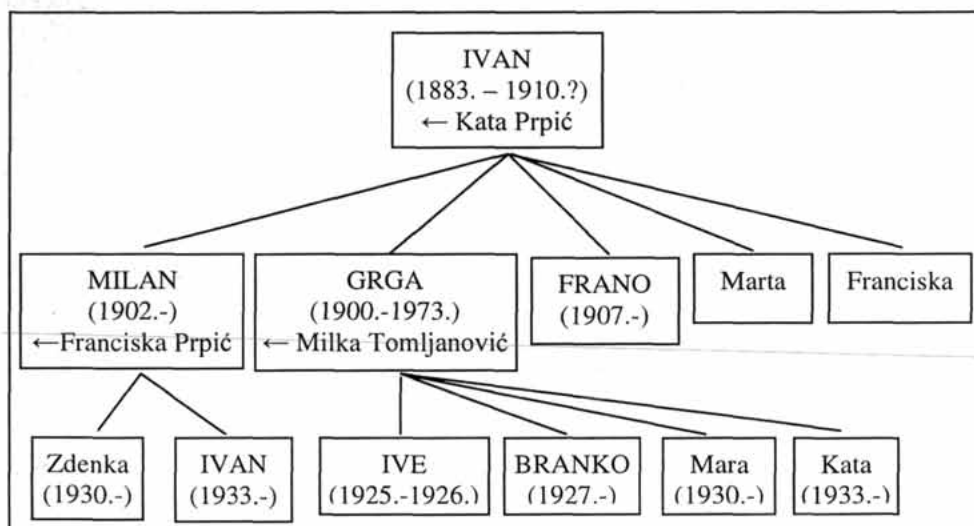
Rodoslovlje zadruge *Prpić-Grgajice* (sastavila M. Černelić prema kazivanju Mirka Prpića)

Ponovno je otišao u Sloveniju, zatim i u Njemačku, gdje ga je zatekao rat. Vratio se kući 1944. i nakon toga je ponovno zbog posla putovao po Srbiji i Bosni do diobe. Njegov brat Joso počeo je putovati u potrazi za poslom sa 16 godina. Bio je u Srbiji i u Njemačkoj. Do diobe je došlo 1947., godinu dana prije negoli se Josu oženio. Svi su živjeli u jednoj kući zajedno u dvije sobe, dok su inače u selu u velikim *vamilijama* živjeli svi skupa u istoj sobi.

Budući da se zadruga sastojala samo od živućih roditelja i jednog oženjenog brata kroz dva naraštaja, ne bismo je zapravo niti mogli smatrati

zadugom u pravom značenju te riječi. Mogli bismo je označiti krmjom zadugom, budući da nije zadovoljavala sve kriterije koji jednu obitelj čine zadružnom, premda su je zadnji potomci zadruge takvom smatrali. Težak život očito je zahtijevao da muški članovi obitelji putuju u potrazi za poslom, pa je tako, primjerice, Mirkov stric Stipe, zbog čestog izbivanja bio oslobođen obveza prema zadruzi.

Zadruga Tomljanovića u selu Podbilu iz zaseoka Tomića nazivala se zadruga ili *vamilija Tomljanović-Puljiz(ova)*.² Puljiz je nadimak njihove obitelji, budući da je to prezime u selu vrlo učestalo. Za obitelj Puljizovih govorilo se da su ovamo došli iz Karlobaga, ali se više ne zna kada je to bilo. Ivan Tomljanović nije živio u zadruzi sa svojom braćom budući da su se oni školovali i raselili. Živio je sam sa svojom ženom i sinovima Grgom, Milanom i Franom. Ivan je umro u 27. godini života, a sinovi Grga i Milan ostali su u zajednici s majkom i nakon ženidbe. Frano nije bio oženjen dok je trajala zadruga. Odijelili su se 1936. Milan se osim poljodjelskim poslovima bavio i zidarskim i šumarskim poslovima, radio je na izgradnji cesta i tunela. Znao je izbivati po 2-3 mjeseca, ponekad i po 2-3 godine. Putovao je po Hrvatskoj i Srbiji.

← ušla u zadrugu
→ izašla iz zadruge

Rodoslovlje zadruge *Tomljanović-Puljiz* (sastavila M. Černelić prema kazivanju Milana Tomljanovića)

² Selo Podbilo sastoji se od 7 zaselaka: Cupići, Tomići, Panjići, Žuljevići, Marketići, Plemići, Šolići i Matići.

Zadružna imovina

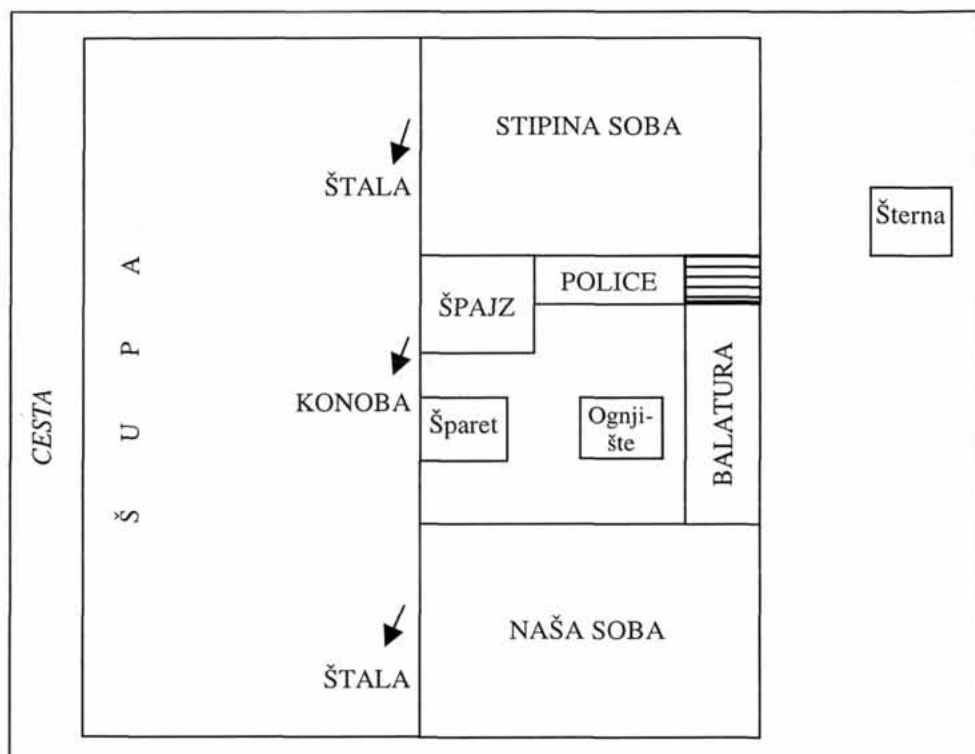
Obje obitelji posjedovale su zemlju koju su naslijedile od svojih pradjedova, jer se zemlja nije kupovala. Zadruga *Prpić-Grgajice* imala je 20 jutara zemlje.³ Najviše je bilo pašnjaka (*pašanica, pašinac*) i livada (*košanica*), oranica, nešto ledine i šume. Vode nisu imali, osim na dva mjesta lokve s vodom zvane *Liskovac* i *Grebenjača* (Kosova Buljima), te *Danilovac* i *Dražica* (Podbilo). Nazivi pojedinih parcela livada i oranica zadruge Prpić su sljedeći: *Buljik, Šimunova njiva, Latica, Prisadnjak, Buljmice, Zapadak, Bradva, Ograda, Livada, Jaruga, Dolac, Pleća, Poležina* i dr., a zadruge Tomljanovića: *Duboki dolac, Rubanuša, Greben, Šabovac, Cimarova draga, Lačevac, Krč, Ruglo, Paljevina, Draga, Zaglavica, Pekuša, Vršale, Alino bilo, Podastan, Čelimbaša, Paljenik* i dr.

Kuća i kućište zadruge Prpić-Grgajice

Zadružna kuća Prpića u Kosovoj Buljimi bila je u vrijeme ispitivanja srušena. I nakon diobe članovi zadruge ostali su u njoj živjeti 2-3 godine i za to vrijeme svaka je obitelj izgradila sebi nove kuće. Rekonstrukcija kućišta napravljena je prema sjećanju Mirka Prpića. Okućnica se sastojala samo od kuće i *šterne* (bunara). Kuća je bila zidana od kamena na kat, krov pokriven *šimlom*, tankim širokim daskama. Stubama se uspinjalo na *balaturu*, ulazni trijem u kuću. U gornjem dijelu kuće u sredini se nalazila *kuhinja* i dvije sobe sa svake strane. Inače su u selu sve *velike vamilije* imale samo jednu zajedničku sobu za sve članove. Cijelom dužinom sobe prema cesti prostirala se *šupa*, otvorena, na četiri stupa, natkrita krovom od *šimle*. To je bilo spremište za kola i poljske alate. Ispod svake sobe bila je *štala*, a ispod kuhinje *konoba*, u koju se ulazilo stubama s *balature*. U jednom uglu kuhinje nalazio se *špajz*, jedna posebna manja prostorija.

U kuhinji je bilo ognjište do godine 1927. Ognjište se sastojalo od daske prosječene na sredini gdje se stavila zemlja. Iznad ognjišta visile su *komoštre* na drvenoj motki *hrljiki*. Na *komoštre* bi se objesio bakreni lonac zvan *kaštrola*, u kome se kuhalo. Na ognjištu su bile *tronoge*. Pod njih se stavljala žeravica i tako se kuhalo na samome ognjištu. *Kuhinja* je bila sagrađena na *štuk*, bez tavanice. U *špajzu* se držalo piće u *kredencijama* i sve potrepštine za kuhanje. Uz *špajz* su u kuhinji bile police za posuđe kao i pregrade za poklopce.

³ Kazivač Milan Tomljanović tvrdio je da ne zna koliko je zemlje njegova zadruga posjedovala, no najvjerojatnije to nije želio reći.

Tlocrt kuće i okućnice vamilije Prpić-Grgajice (izradila M. Černelić)

U jednoj od soba koju su zvali *Stipina soba*, budući da je u njoj boravio Stipe, kad je povremeno dolazio kući, nalazila se visoka željezna peć i četiri kreveta. U toj je sobi inače spavao Mirko sa ženom, jer je Stipe obično kratko vrijeme provodio s obitelji. Drugu su sobu zvali *naša soba*. Tu su spavali otac, majka i djeca. Bila su dva do tri kreveta. Djeca su spavala na podu od jelovih dasaka na *biljcima*. U *našoj sobi* bila je peć od pečenih cigala u koju se ložilo iz kuhinje.

U *konobu* se stubama silazilo s *balature*. Tu se držalo kiselo zelje i ostalo povrće za zimu. Tu je bila i pregrada za krumpir zvana *klitar*. Inače se krumpir držao još i vani, jer nije sav mogao stati u *klitar*. Iskopao bi se *trap*, okrugla jama u koju se stavljao krumpir, a odozgo se pokrio daskom i prekrio zemljom. Tako se krumpir čuvao preko zime do proljeća. Ispod svake sobe bile su *štale* s odjeljcima za ovce, krave, konje i magarce.

Na tavanu kuće držalo se sijeno i žitarice u bačvama, svaka vrsta zasebno. Hrana i kukuruz namalo također su bili pohranjeni na tavanu. Tu su se držali i plugovi, ili vani na otvorenom, ovisno o vremenskim prilikama.

Pred kućom je bila *šterna*, iz koje se *kalala* (vadila) voda *kalačom*, limenim vedrom na lancu, koje se rukom izvlačilo. *Šterna* je kamenom ozidana izvana, a iznutra *cimentom*.

Kuća smještena uz cestu nije bila ograđena, a iza kuće bila je bašča.

Kuća i kućište zadruge Tomljanović-Puljiz

Zadružna kuća Puljizovih sastojala se od *kuhinje* i *sobe*. Kuća je i u vrijeme ispitivanja postojala, samo što je tada već bila preuređena (Sl. 1). *Štala* je bila zasebna prostorija i od nje je kasnije napravljena kuća za najstarijeg brata. Odmah uz kuću koja je pripala Frani, Milan je sebi izgradio novu kuću. U vrijeme ispitivanja više nije živio u selu, već u Senju. U staroj kući živjeli su Frano i njegova žena, kao jedini stalni stanovnici zaseoka Tomići u Podbilu.

Sl. 1. Prepravljena stara zadružna kuća Tomljanovića
Snimila Milana Černelić 1981.